

Atlas III

Vejledning til feltundersøgelserne

Dansk Ornitologisk Forening 2013

Revideret udgave august 2015

Dansk Ornitologisk Forening
Vesterbrogade 140
1620 København V
Tlf. 33 28 38 00
www.dof.dk

Udarbejdet af Nathia Brandtberg 2013

Revideret af Thomas Vikstrøm 2015

Indhold

Forord	3
Hvad går Atlas III ud på?	4
De tre feltundersøgelser	5
1) De danske ynglefugles udbredelse	5
Registreringsteknik	5
Adfærdstyper	6
2) Tætheder og bestandsestimater af ynglende og overvintrende fugle	7
3) Bestandsoptællinger af 18 udvalgte ynglende fuglearter	7
Optællingsteknik	8
Fuglekalenderen	8
Registrering af observationer	8
Hemmeligholdelse af følsomme ynglefund	9
Kvalitetssikring	9
Udstyr	9
Færdsel i naturen	10

Forord

Kære atlasdeltager!

Tak fordi du vil være med i Atlas III – DOF's tredje store undersøgelse af de danske ynglefugles udbredelse og tætheder. Din deltagelse og dit engagement er en forudsætning for en vellykket undersøgelse, som vil resultere i et stort, naturhistorisk atlas.

DOF har to gange tidligere gennemført atlasprojekter med deltagelse af et stort antal medlemmer, begge med stor succes. De to tidligere atlasundersøgelser, der fandt sted hhv. 1971-1974 og 1993-1996, leverede mængder af spændende viden om fuglene, samtidig med at deltagerne i projekterne fik et væld af gode naturoplevelser. Den store viden, som DOF fik gennem disse projekter, er blandt andet blevet brugt i både foreningens og myndighedernes arbejde for at forbedre forholdene for fuglene i Danmark. Derudover har den betydet, at vi dels er blevet bekræftet i vores viden om nogle fuglearters fordeling i landet, dels er blevet opmærksomme på uventede udbredelsesmønstre for en lang række andre fuglearter.

Der er sket meget siden da, såvel blandt fuglene som blandt ornitologerne, ikke mindst hvad angår rapportering af fugleobservationer, der nu udelukkende foregår elektronisk. DOF har derfor med generøs støtte fra Aage V. Jensen Naturfond igangsat *Atlas III*, der kombinerer de bedste elementer fra de tidligere atlasundersøgelser med helt nye undersøgelselementer. Herved opnår vi det maksimale resultat af indsatsen.

Vi ønsker dig masser af gode fugle- og naturoplevelser samt held og lykke med atlasundersøgelsen!

Mange hilsner
Atlasteamet

Hvad går Atlas III ud på?

Formålet med Atlas III er at levere opdateret dokumentation for dels den aktuelle udbredelse af alle ynglende fuglearter i Danmark, dels tæthederne og bestandsstørrelserne af de mest almindelige fuglearter i ynglesæsonen og om vinteren samt af 18 mindre almindelige arter.

De opnåede resultater vil blive sammenlignet med arternes udbredelse i 1970'erne og 1990'erne og vise ændringer i arternes udbredelse, fx. som følge af klimaændringer og andre miljøpåvirkninger.

Det nye fugleatlas bygger på tre feltundersøgelser, der udføres i perioden 1. marts 2014 – 28. februar 2018, og som du allerede fra dag ét kan følge med i på atlasbasen (www.dofbasen.dk/atlas). De tre undersøgelser er:

- **De danske ynglefugles udbredelse**
- **Tætheder og bestandsestimater af almindelige fugle i ynglesæsonen og om vinteren**
- **Bestandsoptællinger af 18 udvalgte, ynglende arter**

Som deltager i projektet kan du selv vælge, om du vil være med til alle tre undersøgelser eller bare én af dem.

Har du i øvrigt spørgsmål om projektet, om vejledninger, registrering af observationer og optællinger eller om fugle, er du selvfølgelig altid velkommen til at skrive eller ringe til enten din lokale koordinator eller en af de ansatte på projektet. Mailadresser og telefonnumre findes på Atlas III-hjemmesiden (www.dof.dk/atlas) under kontakt.

De tre feltundersøgelser

Undersøgelserne udføres i kvadrater på 5 x 5 km. I alt er Danmark inddelt i 2.255 kvadrater (kvadratinddelingen kan ses på atlasbasen).

Undersøgelseernes **feltarbejde blev påbegyndt den 1. marts 2014 og skal være afsluttet den 28. februar 2018**. Der kan registreres ynglefugle hele året, selvom aktiviteten vil være lav især om efteråret. Dog påbegynder fx natuglen sin territoriehævdelse om efteråret, sløruglen kan stadig have unger i reden i november, og havørnen påbegynder redebygningen omkring 1. december.

1) De danske ynglefugles udbredelse

Denne undersøgelse går ud på at kortlægge, hvilke arter, der yngler hvor i landet.

For at deltage i undersøgelsen bør du have et grundlæggende kendskab til Danmarks ynglefugle samt mulighed for at indrapportere eller få indrapporteret dine registreringer online.

Registreringsteknik

Du skal registrere alle observerede ynglende arter, med tilhørende adfærdstype, fx rugende eller syngende, (mindst) **én gang i hvert kvadrat**. De forskellige adfærdstyper kan ses under adfærdstyper på side 6. **Du kan registrere i alle landets kvadrater.**

For alle ynglefund gælder det, at du meget gerne må plote fundets position ind på atlaskortet i atlasbasen, ved hjælp af knappen "Angiv koordinat". **Dette gælder især for de 18 udvalgte arter til bestandskortlægning.**

Der er forskel på, om en yngleadfærdstype indicerer et *sikkert*, et *sandsynligt* eller blot et *muligt* ynglefund. Dette varierer fra art til art, men adfærden "Fugl set i yngletiden på egnet ynglebiotop uden anden yngleadfærd" indicerer f.eks. altid højst et muligt ynglefund, mens f.eks. adfærden "Rede med unger" altid indicerer et sikkert ynglefund. **I denne sammenhæng er det vigtigt, at du altid bør fortsætte med at prøve at gøre så sikre ynglefund som muligt**, også selv om du tidligere har gjort observationer, der indicerer mulige eller sandsynlige ynglefund.

Inden feltarbejdet påbegyndes, er det en god ide at kigge i projektets *Fuglekalender*, som findes i atlasbasen under Vejledninger (<http://dofbasen.dk/atlas/guides/Generelt/Fuglekalenderen%20til%20Atlas%20III%202014-2017.pdf>). Fuglekalenderen beskriver hvornår og hvordan, de enkelte arter bedst registreres samt hvilke typer af yngleadfærd, du skal kigge efter og notere. Den kan derfor være en hjælp til planlægningen af dine ture i felten.

I atlasbasen har du mulighed for at printe et atlaskort over det kvadrat du vil registrere ynglefugle i. På kortet svarer 4 cm til 1 km i virkeligheden, men man skal tage højde for evt. tilpasninger foretaget af printeren.

Du skal indtaste dine observationer i atlasbasen (www.dofbasen.dk/atlas), evt. via smartphone. Atlasbasen har ikke en egentlig app, men den er mobiltilpasset, så du kan bruge den på din smartphone i felten. Hvis

du bruger en iPhone eller Android version 4, kan du ved hjælp af "Føj til hjemmeskærm" få et ikon på din skærm, der linker til atlasbasen. "Føj til hjemmeskærm" findes på en iPhone ved at gå ind www.dofbasen.dk/atlas og trykke på firkanten med en opadgående pil nederst på skærmen.

Adfærdstyper

Adfærdstyperne for de enkelte arter er beskrevet i Fuglekalenderen, som kan findes i atlasbasen (<http://dofbasen.dk/atlas/vejledninger>). Overordnet skal du skelne mellem følgende adfærdstyper, når du er i felten og registrerer fugle:

- Rede med unger (**RU**)
- Nyudfløjne unger på egnet ynglebiotop* (**UF**)
- Rugende fugl eller andre tegn på æg/unger i rede (**BRu**)
- Rede med æg (**RÆ**)
- Med ekskrementer i næb (**EN**)
- Dununger (**DU**)
- Brugt rede fra samme år (**R**)
- Voksen fugl med føde til mave/unger (**FU**)
- Redebyggende fugl (**B**)
- Syngende på samme lokalitet flere gange med mindst en uges mellemrum (**SYSY**)
- Territoriehævdende fugl på egnet ynglebiotop* i yngletiden (**TH**)
- Ængsteligt kaldende (varslende) voksen fugl på egnet ynglebiotop* (**K**)
- Samler redemateriale (**RM**)
- Bevæger sig til/fra sandsynligt redested (**BRr**)
- Vogtermage på egnet ynglebiotop* i yngletiden (**VM**)
- Tydelig afledningsadfærd på egnet ynglebiotop* (**AA**)
- Parringsadfærd på egnet ynglebiotop* (**P**)
- Enlige/få, stedfaste hanner på egnet ynglebiotop* i yngletiden, såkaldte ventehanner (**VH**)
- På egnet ynglebiotop* i yngletiden (**V**)
- Syngende på egnet ynglebiotop* i yngletiden (**SY**)
- Eftersøgt i hele kvadratet, men ikke fundet (**Nul**)

* Ved **ynglebiotop** forstås et sted, hvor arten kan yngle. Træklokaliteter og fourageringsområder hører ikke til denne kategori; fx skal fouragerende råger, fugle ved foderbræt og stenpikkere på dyrkede marker ikke indtastes.

I Fuglekalenderen kan du finde ynglebiotoper for cirka 100 arter under foretrukket ynglested.

OBS: Adfærdstypen "Eftersøgt, men ikke fundet" bør primært benyttes i projektets sidste sæson, når en art er blevet eftersøgt grundigt i hele kvadratet adskillige gange uden at være fundet. Fx efter at alle de relevante aktiviteter, der er beskrevet i tabellen i [vejledningen til kvadratansvarlige](#), er blevet udført. Bliver arten efterfølgende observeret i kvadratet, kan den uden problemer indtastes i atlasbasen, hvorved nulobservationen bliver overskrevet.

Blandt atlasbasens vejledninger kan du finde en printbar artstjekliste med alle de mest udbredte arter og med kolonner til afkrydsning af sikker/sandsynlig/mulig: [http://www.dofbasen.dk/atlas/guides/Generelt/Tjekliste%20for%20ynglende%20arter%20\(PDF\).pdf](http://www.dofbasen.dk/atlas/guides/Generelt/Tjekliste%20for%20ynglende%20arter%20(PDF).pdf). Listen kan hjælpe dig med at holde styr på hvad du mangler at registrere i dit kvadrat.

For alle ynglefund gælder det, at du meget gerne må plotte fundets position ind på atlaskortet i atlasbasen, ved hjælp af knappen "Angiv koordinat".

2) Tætheder og bestandsestimater af ynglende og overvintrende fugle

De almindeligste fuglearters bestandsstørrelser og tætheder undersøges både i ynglesæsonen og om vinteren ved såkaldte *TimeTælleTure*.

I korte træk går denne undersøgelse ud på, at der i mindst 80 % af kvadraterne skal gås en rute på 1 km, hvor alle fugle, som ses og høres undervejs skal registreres. Der noteres inden for hvilken afstand af ruten, fuglene befinder sig (0-25 m, 25-50 m, 50-100 m og >100 m).

For at deltage i undersøgelsen bør du have et grundlæggende kendskab til Danmarks ynglefugle samt mulighed for at indrapportere eller få indrapporteret dine registreringer online.

Du kan finde yderligere information i den særskilte vejledning for *TimeTælleTure* i atlasbasens vejledninger (<http://www.dofbasen.dk/atlas/guides/TimeTaelleture/Vejledning%20til%20TimeTaelleTure.pdf>).

3) Bestandsoptællinger af 18 udvalgte ynglende fuglearter

De totale bestandstal af 18 fåtalligt ynglende fuglearter undersøges ved eftersøgning og optælling af alle ynglepar i alle landets kvadrater. For alle ynglefund gælder det, at du meget gerne må plotte fundets position ind på atlaskortet i atlasbasen, ved hjælp af knappen "Angiv koordinat". **Dette gælder især for de 18 udvalgte arter til bestandskortlægning.**

Arterne er udvalgt på baggrund af manglende viden om deres udbredelse og hyppighed i Danmark, samt at de pågældende arter vurderes at være overkommelige at optælle. Du kan se listen over de 18 arter i tekstboksen.

For at deltage i undersøgelsen bør du have et grundlæggende kendskab til Danmarks ynglefugle, herunder de 18 udvalgte arter, samt mulighed for at indrapportere eller få indrapporteret dine optællinger elektronisk.

Optællingsteknik

Inden feltarbejdet påbegyndes, er det en god idé at kigge i projektets artsvejledning for de 18 arter, som findes i atlasbasen (<http://dofbasen.dk/atlas/vejledninger>). Her kan du finde information om, hvornår og hvordan de 18 arter bedst observeres og optælles.

Bemærk, at alle observationer og optællinger af de 18 arter så vidt muligt skal plottes ind på atlaskortet i atlasbasen med tilhørende positioner.

Husk at du på atlasbasen kan printe et atlaskort over det kvadrat, du vil registrere i.

Som kvadratansvarlig skal man som minimum optælle de 18 arter grundigt i mindst ét år i atlas-feltperioden 2014-17, men gerne i alle fire år. Hvis det ikke er muligt med en eksakt optælling, kan et kvalificeret estimat accepteres.

De 18 udvalgte arter

1. Rørdrum
2. Krikand
3. Engsnarre
4. Trane
5. Lille præstekrave
6. Svaleklire
7. Turteldue
8. Natravn
9. Isfugl
10. Vende Hals
11. Sortspætte
12. Lille flagspætte
13. Bjergvipstjert
14. Sortstrubet bynkefugl
15. Rødtoppet fuglekonge
16. Pungmejse
17. Gulirisk
18. Karmindompap

Fuglekalenderen

Som et supplement til denne vejledning kan du hente projektets Fuglekalender i atlasbasen (<http://dofbasen.dk/atlas/vejledninger>). Fuglekalenderen anviser de bedste tidspunkter at observere og optælle ynglefuglene i de forskellige naturtyper og giver information om arternes forskellige yngleadfærd.

Det vil være en god idé at bruge Fuglekalenderen, når du planlægger, hvad du skal kigge efter i de forskellige perioder af felt sæsonen. Desuden kan du tage Fuglekalenderen med i felten, enten på din smartphone eller i en printet version.

Registrering af observationer

Alle observationer skal registreres i atlasbasen (www.dofbasen.dk/atlas).

Log på med dit brugernavn og adgangskode til DOFbasen. Herfra kan du vælge, hvilket kvadrat du vil indberette observationer fra.

Alle observationer skal indtastes hurtigst muligt. På den måde kan alle atlasdeltagere få et overblik over, hvilke ynglende arter, der er registreret, og de kvadratansvarlige kan se, hvilke undersøgelser, der mangler at blive udført i deres kvadrater.

For alle ynglefund gælder det, at du meget gerne må plote fundets position ind på atlaskortet i atlasbasen, ved hjælp af knappen "Angiv koordinat".

Alle observationer skal senest være registreret den 15. marts 2018, så databehandling og afrapportering kan påbegyndes.

Hemmeligholdelse af følsomme ynglefund

En række arters ynglefund hemmeligholdes automatisk, ligesom på DOFbasen; det gælder helt nøjagtigt 24 arter, som kan findes på <http://www.dofbasen.dk/opslag/sensitive.php>. Der er dog følgende undtagelser fra hemmeligholdelsen:

- Den, der har indtastet et fund af en hemmeligholdt art, kan selv se fundet i atlasbasen.
- Kvadratansvarlige kan se alle fund i deres egne kvadrater, bl.a. fordi de kvadratansvarlige færdes meget i deres kvadrater og kunne komme til at genere de følsomme arter. Desuden står de kvadratansvarlige for kvalitetssikring af observationer i deres kvadrater.
- DOF's artsansvarlige for følsomme arter kan se alle fund af de arter, som de er artsansvarlige for.
- Endelig har DOF's udvalg til Kvalitetssikring af Ynglefugledata (DKY) samt atlasteamet i Fuglenes Hus adgang til at se alle ynglefund.

Kvalitetssikring

Projektets kvalitetssikring foregår på flere niveauer:

1. Allerede når du indtaster dine observationer i atlasbasen sker der en automatisk validering, idet en pop-up-meddelelse gør opmærksom på det, hvis du har indtastet en art, der er usædvanlig i den pågældende landsdel eller hele landet.
2. Dernæst kaster de kvadratansvarlige løbende et kritisk blik på, hvad der er blevet indtastet i deres kvadrater.
3. Endvidere har hver lokalafdeling udpeget én eller flere såkaldte *validatorer*, som løbende holder øje med, hvad der indtastes i lokalafdelingens område.
4. Endelig kan også DOF's artsansvarlige for mindre almindelige arter sætte en observation af deres art til behandling; det samme gælder DOF's udvalg til Kvalitetssikring af Ynglefugledata (DKY).

Hvis fx en kvadratansvarlig, validator eller artsansvarlig finder en indtastning usædvanlig, kan de kontakte den deltager, der har foretaget indtastningen for at få afklaret observationens gyldighed. I tilfælde af uenighed er det atlasteamets ansvar at træffe endelig beslutning om eventuel rettelse af observationen, typisk i samråd med DKY.

Udstyr

I felten vil du få brug for en kikkert samt en notesbog. Har du en smartphone, kan du indtaste dine observationer i felten da atlasbasen er mobiltilpasset. Atlasbasen bruger din smartphones GPS til at bestemme din position og hvilket kvadrat du står i.

Har man mulighed for det, kan det anbefales at betjene sig af en parabol ved fx natlig lytten i store, utilgængelige vådområder.

Færdsel i naturen

Der er regler for adgangen til naturen og agerlandet, altså for hvor du må gå uden særlig tilladelse, og hvor du skal have lov af ejeren, inden du besøger området. Vi skal hermed bede dig om at overholde disse regler. Hvis du overtræder dem, kan det skade DOF's gode navn og rygte.

Du kan finde de relevante regler og svar på de fleste spørgsmål om adgangsregler på Naturstyrelsens hjemmeside: <http://www.naturstyrelsen.dk/Naturoplevelser/Adgang/Hvormaajegfaerdes/>